

תקצירי ההרצאות במפגש העשרים וחמישה

עוזי אורנן, הטכניון

על פסוקי התוכן ודרכי חקירתם

בהרצאה זו ייסקר מה שנעשה בתחום חקר פסוקי התוכן בעברית בשנים האחרונות. יפורטו בה העבודות השונות שנעשו זו אחרי זו. ייראה כיצד נוצרים ומתפתחים תחומי המדע תוך ביקורת הדדית, ויכוחים וחילוקי דעות. תחום פסוקי התוכן הוא תחום מעניין במיוחד, כי ניתן להבחין בהתפתחותו במשך השנים, ובעיקר, כי עניינו משתלב במאמץ להצרין את הסמנטיקה, היינו לכלול תופעות סמנטיות בכללי דקדוק. בתחום זה ברור הצורך להכין רשימות מילים בעלות משמעות מגובשת, שהן רשימות כמעט חתומות, ורק בקושי יכולה להיכנס אליהן מילה נוספת. רשימות המילים אף הן חלק מכללי הדקדוק, וסביר שיש להן לא רק תכונות סמנטיות, אלא גם תכונות דקדוקיות משלהן.

בחינה מורפופונמית של הפועל בעברית ישראלית מדוברת

תיאורי הדקדוק של העברית הישראלית שנכתבו עד כה ניסו להקיף את השפה על גוניה וחלופותיה, ועל כן אינם מפרידים בין העברית המדוברת לזו הכתובה. בלנק (תשמ"ט : 9291) ציין כי "ספר העשוי לשמש להוראת העברית המדוברת, או אפילו הנכתבת, היום [...] אינו בנמצא". הלשון המדוברת היא ערוץ־שפה עצמאי וייחודי, השונה מהותית מהערוץ הכתוב (רוזן תשמ"ח : 78 ; הלידיי 1989 : 6046 ; יזרעאל תשס"גתשס"ד : 107106 ; ועוד אחרים) ובעלת דקדוק משלה (יזרעאל 2004 : 63 ; בורוכובסקי־באבא בפרסום : § 0.1, 2).

אחת הסוגיות המעניינות בדקדוק העברית הישראלית היא שאלת גורלם של העיצורים הלועיים. הדעה הרווחת היא כי חלקם, או כולם, אינם קיימים בהגייה הישראלית הנפוצה, ובטבלאות העיצורים הפונמיים בספרי הדקדוק של עברית ישראלית העיצורים ח', ע', א' וה' מסומנים כנדירים בהגייתם הלועית.

מנקודת מוצא זו נדרש המחקר למצוא מערכת שתסביר תופעות של איסדירות לכאורה בפרדיגמת הפועל. "איסדירות" מתרחשת בגזרות השורש העלולות, כלומר כאשר שורשים מכילים רק עיצור אחד או שניים, ובתנועות־הבניינים המשתנות בהתאם לגזרות השורש, לדוגמה 'שימרת' *šimarti* – 'קינאתי' *kineti* – 'שינתי' *šiniti* ; ובהתאם לנטיית הגופים השונים, לדוגמה 'שינתי' *šini+ti* – 'שינה' *šina* – 'שינתה' *šint+a* – 'שינו' *šin+u*.

תופעות רבות של "איסדירות" הן עקבות של חוקים פונולוגיים (רפלקס) מעברית מקראית שהתמודדו עם העיצורים הלועיים הללו, ואינם קיימים עוד בעברית הישראלית. במצב "כאוטי" כזה נשאלת השאלה : מהו מצאי העיצורים בלשונו של ילד שמעולם לא שמע את העיצורים הלועיים? השיטה המורפופונמית באה לעזרנו. לרוב, מערכת מורפופונמית משקפת מבנים פונולוגיים היסטוריים שהשתנו ו"חלחלו" למורפולוגיה, כלומר הותירו את עקבותיהם על המערכת המורפולוגית. כך, המערכת המורפופונמית היא חוליה המקשרת בין הפונולוגיה למורפולוגיה, ומסייעת להסביר מצבים פונולוגיים ומורפולוגיים עמומים.

השיטה המורפופונמית יושמה על שפות רבות כבר לפני שבעים שנה (בלומפילד 1939), ובין היתר על שפות שמיות, כמו עברית מקראית (גוטמן 1970) ואמהרית (פודולסקי 1991). אך על עברית ישראלית השיטה המורפופונמית יושמה באופן חלקי בלבד (בעיקר חומסקי 1951 ; גוטמן 1970 : 166155 ; אדם 1993 ; ססאקי 2000 ; פאוסט 2005), ומעולם לא נבדקה מערכת הפועל בכללותה, על הפרדיגמה הרב־ממדית שלה, ובעיקר לא נבדק באופן יסודי תפקודם של הפעלים העלולים.

בעוד העברית הישראלית דומה מאוד לעברית המקראית במערכת המורפולוגית שלה, המערכת המורפופונמית של שני רובדי השפה שונה מאוד ואולי מסמנת את ההבחנה המעניינת ביותר ביניהם. לטענתי, כאשר מיישמים את השיטה המורפופונמית, תוך שימוש במספר קטן של חוקים מורפופונמיים, מתקבלת תמונה סדירה ביותר של פרדיגמת הפועל, על גזרותיה העלולות והשלמות. יתר על כן, ניתוח מורפופונמי של הפועל מסביר בקלות את המעצקים החלים בדורנו בעברית

המדוברת בין גזרות השורש השונות, ובין תבניותהתנועות, דוגמת 'ביצע' bicea~bica, 'ניסיתי' nisiti~niseti ו'הפסיד' ifsid~efsid.

מקורות ביבליוגרפיים

- אדם, גלית (1993). **אלטרנציות בין פוצצים לחוככים בעברית ישראלית**. עבודת גמר לקראת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב.
בורוכובסקי-בר-אבא : בפרסום : בלומפילד 1939 :
Bloomfield, Leonard (1939 [reprinted 1968]). "Menomini Morphophonemics". In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 8 [Études Phonologiques dédiées à la mémoire de M. le Prince N.S. Trubetzkoy]. Prague. Pp. 105-115.
גוטמן 1970 :
Gutman, Daniel (1970). *The Morphophonemics of Biblical Hebrew (and a Brief Comparison with Israeli Hebrew)*. Ph.D. dissertation, University of Texas at Austin.
הלידיי 1989 :
Halliday, M. A. K. (1989). *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press. Ch. 4, 6, 7.
חומסקי 1951 :
Chomsky, (Avram) Noam (1951). *Morphophonemics of Modern Hebrew*. M.A. thesis, University of Pennsylvania.
יזרעאל תשס"גתשס"ד : יזרעאל, שלמה (תשס"גתשס"ד). "מחקר העברית המדוברת, הצעד הראשון : על רישום הדיבור לצורכי מחקר". **לשוננו לעם** נד. ירושלים. עמ' 119106.
ססאקי 2000 :
Sasaki (Sadan), Tsuguya (Tsvi) (2000). *Roots in Modern Hebrew*. *Kyoto University Linguistic Research* 19. Pp. 3-30.
פאוסט 2005 :
Faust, Noam (2005). *The Fate of Hebrew Gutturals*. M.A. Thesis, Tel-Aviv University.
פודולסקי 1991 :
Podolsky, Baruch (1991). *Historical Phonetics of Amharic*. Tel-Aviv.
רוזן תשמ"ח :
רוזן, חיים ב' (תשמ"ח). "עברית בתלימינו כתובה ודבורה". בתוך : ברך אשר, משה. דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, ישיבות מרכזיות : הלשון העברית והארמית (1985). ירושלים : מאגנס. עמ' 77-84.

מקור טקסטואלי

הקלטות ההכנה למאגר העברית המדוברת (מעמ"ד), 20012000, פרופ' שלמה יזרעאל, אוניברסיטת תל אביב.

ורד זילבר-ורוד, אוניברסיטת תל-אביב שְׂרָשׁוּר הַדִּיבּוּר – מַמְשֵׁק פְּרוּזוּדִיָּה וּמִלּוֹת תַּפְקוּד

המחקר הנוכחי דן ביחידות אינטונציה המסתיימות בהארכה משמעותית בהברה האחרונה ביחידה, לכדי ניגון הנתפס לרוב כהיסוס. מכיוון שלמתאָר (contour) ה"היסוס" הזה יש מאפיינים פונטיים ברורים, ומכיוון שמבחינה תפיסתית הוא מסמן למאזין כי הדובר עדיין לא סיים את דברו, בחרתי לקרוא לו **הארכת-הַמְשֵׁךְ**. הממצאים מראים כי **הארכת-הַמְשֵׁךְ** זו מבוצעת בעיקר, אך לא רק, באמצעות התנועה הקדמית-אמצעית 'אָה' [e], ולא זאת בלבד, אלא שבאחוז ניכר מן המקרים, תנועת [e] היא גרעין ההברה של מילות תפקוד, כגון: מילת היחס **וְ**, מילת השעבוד **שְׂ**, מילת החיבור **וְ** ועוד.

לדוגמה, בהקלטות של דיבור ספונטני מתוך קורפוס מעמ"ד (יזרעאל ורהב, 2004), אנו נחשפים למבעים כגון: "ביקשת שנקנה עדשים". על הנייר נראים אלה מבעים שלמים, המכילים הן את הפרדיקט הן את הארגומנטים שלו:

(1) "ביקשת" פרדיקט

"שנקנה עדשים" ארגומנט

ואולם, חקירה של הרובד הפרוזודי בדיבור חושפת מבנה אחר:

(2) ביקשת ש |

נקנה עדשים |¹ [דחף 741]

התופעה הפרוזודית המודגמת ב-(2) אמנם מוזכרת בספרות המחקר, אך ההתייחסות אליה עד לאחרונה היא או כאל "פסק ממולא" (filled pause קרטנדן, 1997), כלומר ציון הפסק הממולא בלי חלוקה לשתי יחידות, או כאל תופעה של הפקה ("ממלא חלל", בורוכובסקי בר-אבא, 2005). יצוין כי תופעת החזרות בדיבור, למשל, שנחשבה בעבר לתופעה של הפקה, זכתה להתייחסות מחקרית ולאפיונים בלשוניים חוצי-לשוניות (למשל, משלר, 2007) עד לכדי ניסוח דקדוק של חזרות.

מחקר שנערך על מילת השעבוד *att* בשבדית (רול ואחרים, 2007) מעלה כי הארכת-המשך לאחר *att* מעידה על קידוד קוגניטיבי של מבנים (תחביריים) מורכבים. לפיכך, השאלה איזה מבנה לשוני נמצא בסביבה המידית של הארכת-המשך זו היא מרכזית במחקר זה, מתוך שאיפה לאתר את תפקידה של הפרוזודיה בתהליך עיבוד המחשבה בדיבור שוטף.

במחקר הנוכחי אציג ממצאים ראשוניים על הארכת-המשך במילות תפקוד אחדות אצל דוברת אחת. הממצאים אינם מצביעים על מורכבות תחבירית כסיבה להארכת-המשך, ובשל כך, אני מבקשת להציע "גישה חובקת" (של ממשק פרוזודיה-תחביר) לתופעת הארכת-המשך. אני טוענת כי בתופעה המודגמת לעיל אנו נחשפים למתח בין הרובד הפרוזודי לרובד הטקסטואלי – מתח בין "שבירה פרוזודית" (לשתי יחידות אינטונציה) לבין **המשכיות** תחבירית, שמתרחש במהלך שטף הדיבור, וניתן לתארו במודל הנקרא "שרשור הדיבור".

¹ הסימן [:] מייצג הארכת תנועה. הסימן [|] מייצג סוף יחידת הנגנה ממשיכה. הסימן [| |] מייצג סוף יחידת הנגנה מסיימת.

ביבליוגרפיה

- בורוכובסקי בר-אבא, אסתר (2005). תופעות של הפקה בעברית המדוברת. **העברית ואחיותיה ד-ה** (תשסד-תשסה), עמודים 81-103.
- משלר, יעל (2007). על התלות ההדדית שבין דקדוק לאינטראקציה : אסטרטגיות תיקון-עצמי בשיח העברי הדבור. **העברית שפה חיה – כנס אורנים השישי**, אורנים : המכללה האקדמית לחינוך, עמודים 47-48.
- Cruttenden, A. (1997). *Intonation*. 2nd ed. Cambridge University Press.
- Izre'el, S. and Rahav, G. (2004). The Corpus of Spoken Israeli Hebrew (CoSIH); Phase I: The Pilot Study. In: N. Oostdijk, G. Kristoffersen, and G. Sampson (eds.). *LREC 2004 Sattelite Workshop; Fourth International Conference on Language Resources and Evaluation: Compiling and Processing Spoken Language Corpora (Lisbon, Portugal)*. Paris: ELRA - European Language Resources Association: 1-7. (Mounted on the internet at <<http://www.tau.ac.il/humanities/semitic/lrec2004.pdf>>.)
- Roll, M., Frid, J., and Horne, M. (2007). Measuring Syntactic Complexity in Spontaneous Spoken Swedish. *Language and Speech*, 50(2): 227-245.

מירב (טובול) כהנא, אוניברסיטת בר אילן עיון במבנה ובשיח של מאמרי ספורות במשנה ובתוספתא

פעולת הספירה היא אחד היסודות החשובים בחשיבת האדם. לפעולתם של המספרים היו השלכות על עולמו הרוחני של האדם, והעולם התרבותי המשתנה השפיע על פעולת המספרים. ספרות התנאים היא ספרות שבעל-פה. ככזו הספירה חיונית לא רק בשל משמעותו המיסטית של המספר, אלא בעיקר בשל פעולתה היסודית של הספירה המקלה על זיכרונו של הדובר, השונה את המסורת. המשנה והתוספתא משופעים במאמרי ספורות, דהיינו מאמר הכולל צירוף המורכב משם מספר ושם עצם ואחריו באה תמורה המפרטת את האברים השונים. מטרת המחקר היא לבחון מאמרים אלו מבחינת המבנה והשיח שלהם.

באופן כללי ניתן להבחין בשתי קטגוריות של מאמרי ספרות הנבדלות זו מזו במטרת השיח: א. מטרת הפירוט היא מנייה של האברים עצמם; ב. מטרת השיח היא להשמיע את הדין של האברים הנפרטים, ולשם כך היא מפרטת את האברים. בקבוצה השנייה יש להבחין בין מקרים שיש דין אחד לכל האברים ובין מקרים שלכל אבר יש דין שונה; בין מקרים שיש הסכמה בין החכמים לגבי הדין או הדינים ובין מקרים שיש מחלוקת ביחס לדין.

ברוב המאמרים המספר הוא התימה של השיח ומופיע בראשו, אולם בכמה מקרים המספר עולה רק בהמשך השיח. במיעוט מקרים נמצא שפירוט האברים מופיע ראשונה, ורק אחר כך מופיע המספר והשם הכולל.

העיון במאמרי הספורות העלה שיש מבנים קבועים למאמרים אלו. הגם שמדובר במספר רב של דגמים, רוב המאמרים באים בהם, כך למשל הדגמים הללו: שם מספר + שם עצם + הס'/: "שלוש אבנים הם"; ש"מ + ש"ע + ב/ל + ש"ע: "ארבע מידות במוכרים"; פועל + משם/משום + ש"מ + ש"ע: "טמאה משום שלושה כלים".

פעמים מופיע מספר 'גג' הכולל את אברי הקבוצה הנחלק למספרים משניים. ברוב המקרים מספר הגג הוא מספר זוגי והחלוקה למספרים המרכיבים כוללת שני מספרים זהים. לפעמים הספירה מקבלת משמעות גם מהשיח הכולל. במקרים מסוימים השיח משלב בתוכו כמה קבוצות שאבריהם נספרים, וכל קבוצה מקבלת הדגשה לאור הספירה של הקבוצה הנוספת; פעמים הספירה היא כלי חיוני כדי להדגיש עניין מסוים השרוי במחלוקת בין החכמים: לציון מספר כזה לעומת אחר או למעט באמצעות מספר את הכלל שאינו נספר.

רשימה ביבליוגרפית

- מ' אזר, תחביר לשון המשנה, ירושלים תשנ"ה
- G. Nador, "Some Numeral Categories in the Ancient Rabbinical Literature",
Acta Orientalia 14 (1962), 301-315
- A. Wunsche, "Die Zahlensprache in Talmud und Midrasch", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 65 (1911), 57-100; 66 (1912), 412-459

סמדר כהן, אוניברסיטת תל-אביב
על פרדיגמת כינויי הגוף הנושאים בעברית המדוברת – מחקר קורפוס

הקטגוריה הדקדוקית "גוף" מתקשרת אצל השומע בדרך כלל עם כינוי הגוף העצמאי (בעברית: הפרוד). הדיון במונח "גוף" רווח לו במשך שנים בשדות מחקר שונים, ביניהם פילוסופיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה ועוד. החלוקה הבסיסית של צייני הגוף בשפות העולם מבחינה מורפו-פונולוגית היא לסמן "עצמאי" (בעברית: כינוי גוף "פרוד"/"חיצוני") ולסמן בלתי עצמאי (בעברית: כינוי גוף "חבור"/"פנימי"). בעשורים האחרונים ובעיקר בחקר השפות המדוברת ניכרת מגמה נוספת בסוגיית צייני הגוף, מהותם ואופן מימושם – היא היווצרות צייני הגוף הנתמכים (קליטיים). בשפות רבות, ביניהן עברית, מצויים ביטויים של כינויי גוף פרודים במהותם, ההופכים בביצוע לנתמכים. ברוב המקרים המצויים במחקר השפות בכלל ובחקר העברית בפרט, הוסברו הביצועים הנתמכים כתוצאה של התניה מורפו-פונולוגית, שהיא בעיקר תוצאה של צמצום (reduction) שעובר הכינוי הפרוד. הרצאתי זו מבקשת להציג את מערכת כינויי הגוף הנושאים בעברית המדוברת כמערכת משולשת, פרוד-קליטי-חבור. מחקרי¹ מוכיח כי באופן ברור אכן נוהג בעברית המדוברת – מלבד הכינוי הפרוד והכינוי החבור, המוכרים לנו גם מן השפה הכתובה - גם כינוי נתמך (קליטי). הוא קנה לעצמו אחיזה בטוחה בקרב דוברי השפה, והוא מתנהג לפי התניות קבועות. חידוש גדול שעולה מן הממצא שלי הוא שההתניות אינן מורפו-פונולוגיות בלבד, כפי שנהוג היה לחשוב ולהציג עד כה בחקר העברית, אלא הן גם תחביריות וגם סמנטיות.

ביבליוגרפיה

- יזרעאל, שלמה. תשס"ב. מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד) שלב א': בדיקה טרומית. דו"ח ראשוני. בתוך: דניאל סיון ופבלו-יצחק הלוי קירטצ'וק (עורכים). **קול ליעקב – אסופת מאמרים לכבוד פרופ' יעקב בן טולילה**. אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- Coffin, Edna and Shmuel Bolozky. 2005. A reference grammar of modern Hebrew. New-York: Cambridge: Cambridge University Press
- Halliday, M.A.K. 1989. Spoken and Written Language. Second edition. Oxford: Oxford University Press

¹ הממצאים המובאים בהרצאה זו מהווים פרק מעבודת מחקר שלי לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", המתבצעת בהנחייתו של פרופ' שלמה יזרעאל באוניברסיטת תל-אביב.

תקף או התקף? נזקק או הזדקק? על התגוונות מורפולוגית במערכת הפועל בעברית

הרצאתי תבחן תופעה שאכנה התגוונות מורפולוגית במערכת הפועל, דהיינו קיום של פועל אחד בשני בניינים שונים ללא ההבדל מהותי במשמעותם (למשל, נרטב והתרטב, נקם והתנקם). טענתי המרכזית היא כי שינוי בניין של פועל ללא שינוי במשמעותו הוא תוצאה של שילוב גורמים מורפו-פונולוגיים מצד אחד, וגורמים תמטיים-תחביריים מצד שני. יחסי הגומלין בין אילוצים אלה אחראים לתהליך מעבר פעלים רבים מבניין אחד לאחר בכיוון קבוע ולירידה בפוריות ובתפוצה של בניינים מסוימים.

התגוונות מורפולוגית נובעת משלושה גורמים עיקריים: גורם מורפו-פונולוגי ושני גורמים תחביריים-תמטיים.

1. מסומנות פרזודית: אילוצי מסומנות אחראים לפוריותם הרבה יותר של הבניינים פיעל, התפעל והפעיל בתצורת פעלים. בניינים אלה נחשבים פחות מסומנים בשל העובדה שהמבנה הפרזודי שלהם זהה לאורך הנטייה (Schwartzwald 1996). בבואנו לבחון את האסטרטגיות לתצורת פעלים חדשים, ניתן להבחין בהיררכיה של תפוצה של הבניינים העולה בקנה אחד עם המסומנות הפרזודית הנמוכה שלהם (Bat-El 1994, 1993, Ravid 1990, ניר 1993, ואחרים). אותה מגמה אחידה קיימת גם בחילופי בניינים. המעבר מבניין אחד למשנו הנו תמיד מבניין בדרגת מסומנות גבוהה לבניין מסומן פחות (למשל, מפעל או מנפעל להתפעל: נעכר והתעכר). לא נמצאו מקרים בהם השינוי הוא לבניין מסומן יותר, כגון שינוי מהתפעל לפעל או לנפעל. תופעה זו של שינוי לכיוון הבלתי מסומן מורה על יישור פרדיגמה במערכת הגזירה מגמה לפשט ולאחד את הבניינים בצורות הקיימות.

2. מעמד הפועל בלקסיקון - ערך גזר לעומת ערך בסיסי: כאשר פעלים קשורים זה לזה באופן שיטתי (למשל, הרגיש-התרגז), ההנחה הבסיסית היא שהם אינם מאוחסנים כשני ערכים בלתי תלויים בלקסיקון. למשל, נניח כי הפועל החוזר התרחץ נגזר מהפועל היוצא רחץ. עיון בפעלים אשר קיימים ביותר מבניין אחד מצביע על רגישותו של הרכיב המורפולוגי בדקדוק למעמדו של הפועל בלקסיקון. רבים מהפעלים שעברו שינוי בניין הינם פעלי שינוי והתהוות (למשל, נצבר-הצטבר), פעלים חוזרים (למשל, נמתח- התמתח) או פעלים הדדיים (למשל נפגש-התפגש), כולם פעלים שנגזרו מפועל יוצא מקביל. פעלים בבניין נפעל מראים את השיעור הגבוה ביותר של חילופי בניינים שכן בנוסף למסומנותו הפרזודית הגבוהה מאכלס בניין זה כמעט רק פעלים גזורים.

3. סימון ערכיות תחבירית: גורם נוסף לחילופי הבניינים הוא המגמה לנטרול פעלים בבניין פעל ויציקתם בבניין אחר על מנת להסדיר את ההבחנה ביחס לערכיותם התחבירית. המערכת המורפולוגית בלקסיקון שואפת לפישוט המערכת ולסימון מוסדר יותר של פעלים עומדים ופעלים יוצאים. עקב העמימות בעניין זה בבניין פעל, משתנה לבושם המורפולוגי של פעלים רבים בבניין זה. קיימת חלוקה ברורה ביותר ביחס לשינוי. פעלים יוצאים בפעל נוצרים בפיעל או בהפעיל (למשל, תאם והתאים), ואילו פעלים עומדים בבניין פעל משתנים לנפעל או להתפעל (למשל, דאג ותדאג). הרכיב המורפולוגי בדקדוק מראה הבחנה מובהקת בחלוקה לטרנזיטיביות והיעדר טרנזיטיביות בעת חילופי בניינים שכן לא נצפית כלל חצייה של גבולות טרנזיטיביות.

ניכר כי קיימת מגמה של צמצום וירידה בפוריותם של חלק מהבניינים, אשר הפעלים המשובצים בהם מחליפים לבוש מורפולוגי, כלומר נוצקים גם בבניין אחר. השינוי הוא עקבי, דהיינו לכיוון בניין מסומן פחות מבחינה פרוזודית ובכך הופכת מערכת הנטייה של הפועל החדש לפשוטה יותר. ההתגוננות המורפולוגית מושפעת במידה רבה מהמידע התמטי-התחבירי של הפעלים העוברים שינוי. פעלים המועדים יותר לחילופי בניינים הם אלה המאוחסנים בלקסיקון כערך גזור, והשינוי הוא לבניין המתאים לפועל מבחינת ערכיותו התחבירית.

ביבליוגרפיה

ברמן, ר. ושגיא, י. 1981. על דרכי תצורת המילים וחידושן בגיל צעיר. *בלשנות עברית חופשית* 18, 31-62.

ניר, ר. 1993. *דרכי היצירה המילונית בעברית בת-זמננו*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
Bat-El, O. 1994. *Stem modification and cluster transfer in Modern MH*. *NLLT* 12: 572-596.

Bolozky, S. 1978. *Word formation strategies in MH verb system: Denominative Verbs*. *Afroasiatic Linguistics* 5: 1-26.

Schwarzwald, O.R. 1996. Syllable Structure, Alternations and Verb Complexity: The Modern Hebrew Verb Patterns Reexamined. *Israel Oriental Studies* 16, 99-112.

מה בין השאלה המובילה לשאלה הרטורית: עיון בשאלות בלשון המקרא

השאלה הרטורית מתפקדת כטענה עקיפה, המביעה את התשובה המשתמעת מהשאלה. מאחר שהשאלה הרטורית אינה בקשה למידע, היא אינה דורשת תשובה באופן כללי. השאלה הרטורית מביעה טענה הנחשבת כברורה מאליה, לפחות מזווית הראייה של השואל. בפרוזה המקראית שאלות רטוריות משמשות בעיקר שני תפקידים פרגמטיים: הבעת הנחה בתוך טיעון לוגי, או ניסיון לשכנע את השומע לקבל את הטענה המשתמעת מהשאלה. מאפיין מרכזי של שאלת 'כן-לא' רטורית בלשונות רבות, לרבות לשון המקרא, הנו הקוטביות ההפוכה של התשובה המשתמעת. אך ישנן במקרא גם שאלות 'כן-לא' שאינן דורשות תשובה, אך אין להם קוטביות הפוכה. כדי להסביר תופעה זו מקצתם של חוקרי לשון המקרא טוענים שהשאלה הרטורית אינה קשורה באופן הדוק עם קוטביות הפוכה בשפה זו.

ברצוני לטעון כי השאלות הבעייתיות הללו אינן שאלות רטוריות אלא סוג של שאלה מובילה (conducive question). השאלה המובילה מוגדרת כאן כשאלה המצפה לתשובה מסוימת, אך אינה משמשת כטענה עקיפה. הצפייה העומדת מאחורי השאלה עשויה להיות השערה בעלמא, סברה מבוססת או אפילו ידע שבכלל אינו נתון בספק. מהמחקר על השאלה המובילה בלועזית עולה כי הקוטביות של השאלה קשורה לתפקיד הפרגמטי שהיא משמשת. שאלות המבקשות הסכמה מאופיינות בקוטביות הפוכה, ואילו בשאלות המביעות תמיהה או אישור, הקוטביות אינה הפוכה. במחקר זה נבדקו כל שאלות 'כן-לא' המובילות בטקסטים הפרוזאיים של בראשית-מלכים. מקובל להניח ששאלות מובילות דורשות תשובות, אך בחלק מהשאלות המובילות בקורפוס המקראי תשובה אינה נדרשת. לשאלות בקורפוס אין קוטביות הפוכה, להוציא היקרות אחת, שהיא שאלה המבקשת הסכמה. יתר השאלות מבקשות אישור למידע שהשומע משער או סובר, או מביעים תמיהה על עובדה שלא צפויה מראש. לא כל שאלות האישור דורשות תשובות, במיוחד אלו המתייחסות לסברה עם דרגת ודאות גבוהה. בשאלות תמיהה יש פער בין הצפייה ההיפותטית והצפייה האמיתית של השואל. ההשתמעות של השאלה היא כך: "אילולא המצב הנוכחי, הייתי מצפה שלא X, אך הרי X." שימוש רווח של שאלות תמיהה הוא למתוח ביקורת כנגד התנהגות השומע. שאלות תמיהה לפעמים משמשים כאמצעי נימוסי להביע אי-ביטחון כלפי טענה קודמת של השומע. שאלות תמיהה, להוציא את השאלות של אי-ביטחון, אינן דורשות תשובות באופן כללי. השאלה המובילה, כמו השאלה הרטורית, יכולה לשמש תפקיד שכנועי, כאשר השואל מותח ביקורת כנגד התנהגות נוכחית או עתידית של השומע. בשאלות הללו עשויה לחול דו-משמעות בין הפירוש הרטורי והפירוש כשאלה מובילה כאשר לא ברור אם השואל רוצה להביע מחד גיסא, שהתנהגותו של השומע תמוהה בעיניו, או, מאידך גיסא, שברור מאליו שהתנהגות זו מוטעית.

מראי מקום

Wolfram Bublitz, "Conducive Yes-No Questions in English," *Linguistics* 19 (1981): 851-870.

Robert Gordis, "A Rhetorical Use of Interrogative Sentences in Biblical Hebrew," *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 49 (1933): 212-217

יעל משלר וסוזן שאער, אוניברסיטת חיפה על התהוותן של פסוקיות זמן מפסוקיות זיקה בשיח העברי הדבור

במחקר זה נעמוד על כמה מתכונותיהן של פסוקיות הזיקה בשיח העברי הדבור; תכונות שחדרו במידה רבה גם לתחביר השפה הכתובה. נתמקד בתופעת אי הופעת הכינוי המוסב בפסוקיות זיקה. הקורפוס מורכב מכלל פסוקיות הזיקה שהופיעו ב-55 הקלטות של שיחות יומיום טבעיות בין דוברי עברית ילידיים, בנות 2-5 דוברים בכל אינטראקציה. מספר המשתתפים הכללי - 141, ומשך כל השיחות כ-158 דקות. במחקר זה נאספו אך ורק פסוקיות לוואי זיקה המאופיינות בתבנית הבאה:

[גרעין+ ש' הזיקה + פסוקית זיקה]

כאשר פסוקית הזיקה מכילה לפחות את שני היסודות העיקריים של המשפט - נושא ונשוא. בסך הכל נמצאו 115 פסוקיות זיקה המאופיינות בדגם זה.

פסוקיות הזיקה מוינו על פי תפקידו התחבירי של הקו-רפרנט בפסוקית הזיקה וכן על פי חלק הדיבר של הקו-רפרנט. לאחר מכן נבחר המתאם שבין תפקידו התחבירי של הקו-רפרנט לבין חלק הדיבר המממש אותו. נמצא כי:

במקרה של קו-רפרנט **נושאי**, 76% מכלל המקרים ממומשים ע"י מורפמה חבורה לפועל. רק 22% מהמקרים ממומשים ע"י כינוי גוף נושאי.

במקרה של קו-רפרנט בתפקיד **מושא ישיר**, ב-89% מהמקרים הכינוי המוסב איננו מופיע. רק בשני מקרים לאורך הקורפוס (11%) מצאנו כינוי מוסב בתפקיד מושא ישיר.

במקרה של קו-רפרנט בתפקיד **מושא עקיף**, ב-33% מהמקרים הכינוי המוסב איננו מופיע, הרוב - 67% - ממומשים ככינוי מוסב.

במקרה של קו-רפרנט בתפקיד **משלים אדוורביאלי**, הכינוי המוסב אינו מופיע ב-94% מן המקרים, ואנו מוצאים כינוי מוסב אחד ויחיד בקורפוס - 6%.

ממצאים אלו סותרים את מוסכמות התחביר העברי הנורמטיבי, לפיהן אין להשמיט את הכינוי המוסב אלא במקרה של מושא ישיר. מסתבר שהוא מושמט בלמעלה משני שליש ממקרים אלו (68%). אריאל מצאה תוצאה דומה (Ariel 1999). אולם מצד שני - וכאן החידוש - אנו רואים שבמקרה של מושא עקיף, אכן מרבית הכינויים המוסבים (67%) **אינם** מושמטים (בהתאם למוסכמות התחביר הנורמטיבי), ואילו במקרה של המשלימים האדוורביאליים, הכינוי המוסב מושמט באופן עקבי לכל אורך הקורפוס (94%), למעט מקרה אחד בודד.

נציע הסבר לאי הופעתו של הכינוי המוסב הלוקח בחשבון את תפקידיהן של פסוקיות הזיקה בשיח, את העומס הקוגניטיבי הנוצר כתוצאה מן השימוש בהן, וכן את טיבו של הזוקק. נתבונן בפרט במקרים שבהם מדובר בזוקק שהוא צ"ש הקשור במושג הזמן, כמו למשל בקטע הבא, שיחה בנוגע למצוות שנת שמיטה:

קטע ד' ('שנת שמיטה'):

117 רון: ... עכשיו,

118 ... מה העניין עם החור?

119	.. ברגע שיש .. לעציץ חור,
120	ולא חשוב אם הוא עומד בבית,
121	או בחו - - י,
122	... יש לו מגע,
123	עם האדמה.

בכל 12 המקרים בקטגוריה זו מדובר בזוקק שמשמעותו קשורה במושג הזמן, כאן ש"ע רגע. הקו-רפרנט ממומש ע"י כינוי מוסב Ø (במקום ברגע שבו יש לעציץ חור), הגרעין ופסוקית הזיקה מופיעים לרוב באותה יחידת הנגה, הזוקק ו-ש' הזיקה כמקשה אחת מתפקדים כתיאור זמן של הפרדיקט הראשי. במילים אחרות, הצירוף ברגע שיש לעציץ חור כולו מופיע ביחידת הנגה אחת ומתפקד כפסוקית תיאור זמן המלווה את הפרדיקט בפסוקית העיקרית יש לו מגע עם האדמה (שורות 122-123), כך שהצירוף ברגע ש- מתפקד כמקשה אחת בדומה לקשר זמן (כדוגמת לפני ש-, אחרי ש-).
אנו רואים שממצב של איבר שמני בפסוקית העיקרית (רגע) המלווה בפסוקית זיקה, יש תזוזה למצב של פועל בפסוקית העיקרית המלווה בפסוקית תיאור זמן (ברגע ש-). מילת תוכן (רגע) מתקשרת למילת פונקציה (ש-), וביחד הופך הצירוף למקשה אחת המתפקדת במישור הפונקציה (קשר זמן).
כלומר, זהו מקרה של גרמטיזציה (grammaticization, Hopper 1987, Hopper and Traugott 2003). כיוון שיתר המבע מובן כעת כפסוקית זמן, וכיוון שפסוקיות זמן אינן מצריכות כינוי מוסב, אין זה מפליא כי במקרים רבים כל כך הכינוי המוסב אינו ממומש. כיוון שרובם המכריע של המשלימים האדורביאליים הם תיאורי זמן, ניתן כעת להבין מדוע 94% מן המשלימים האדורביאליים בקורפוס ממומשים באמצעות כינוי מוסב Ø.

Ariel, Mira. 1999. Cognitive universals and linguistic conventions: The case of resumptive pronouns. *Studies in Language* 23: 217-269.

Hopper, Paul J. 1987. Emergent grammar. In: Jon Aske, Natasha Beery, Laura Michaelis, and Hana Filip (eds.), *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 13: 139-157. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.

Hopper, Paul J. and Traugott, Elizabeth Closs. 2003. *Grammaticalization*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.

ישי נוימן, אינלק"ו, צרפת

מילון ראשי התיבות

החיסכון הוא ממאפייניה של התנהגות האדם, ועניינו הגדלת היחס בין התפוקה לבין ההשקעה. בשימוש במערכות סמיוטיות, כגון הלשון כמערכת לעצמה והכתיבה כמערכת לעצמה, המתקשר משקיע ב"ייצור" מבעים והתפוקה היא המשמעות. קיצור המבע ללא פגיעה במשמעות פירושו חיסכון, ועל כן קיימת נטייה לקצר במבעים כאשר הקיצור אינו פוגע בתקשורת.

ראשי התיבות – קיצורי הלשון או קיצורי הכתב הם? או שמא הם גם מקצרים גם את סימני הלשון וגם את קיצורי הכתב? ואם כן, האם מקצרים קודם בלשון או קודם בכתב? העברית מבחינה יפה בין 'מילה' לבין 'תיבה': 'מילה' היא רצף של פונמות בשפה, היא סימן לשוני, ואילו 'תיבה' היא רצף של גרפמות בכתבה, היא סימן מסימני הכתב. מכאן שהמונח 'ראשי תיבות' מובנו "הגרפמות הראשונות של שתי תיבות או יותר". לפי מונח זה, ראשי התיבות הם תופעה סמיוטית של קיצור שעניינה קיצור סימני הכתב.

בקיצור מבע כתוב בעברית משמיטים אותיות ורווחים ויוצרים תיבה חדשה. אם מבע המקור הוא תיבה אחת, מוסיפים גרש בסוף מבע המטרה: **לדוגמה** – לדוג', **עורך** – ע'; אם מבע המקור הוא שתי תיבות או יותר, מוסיפי גרשיים לפני האות האחרונה: **אם ירצה השם** – אי"ה. יש אשר התיבה החדשה הופכת למילה, כלומר, היא ממולנת. מילון ראשי התיבות יכול להיעשות בדרך האיות, למשל (**עוזר** – ע' – **áin**, (**שומר גדודי** – ש"ג – **šingímel**, או בדרך הפירוש הגרפופונמי, למשל (**מרכז פדגוגי** – **marpád**).

לאורך כל חייה הבלתי פוסקים של הגרפו-עברית, נודעו בה קיצורי כתב, גם כאשר העברית עצמה דוברת וגם בתקופת חידלונה כשפת אם. תיבות מקוצרות נודעו לראשונה בעברית על חרסים מבאר-שבע מן המאה השמינית לפנה"ס, ובהם האות **ב** (בכתב עברי עתיק) מקצרת את התיבה **בת** (יחידת נפח). ראשי התיבות מולנו לראשונה כנראה בלשונות היהודים, למשל **ר' שלמה יצחקי** – **רשי** – **raši**, ועוד **יין שרף** – **י"ש** – **jaš**. מלשונות אלה עברה שיטת יצירה מילונית זו לעברית החדשה.

מהם התנאים למילון קיצורי הכתב בעברית הישראלית? וכאשר מתמלאים תנאים אלה, כיצד ממלנים, בדרך האיות או בדרך הפירוש הגרפופונמי? וכאשר ממלנים בדרך הפירוש הגרפופונמי, באילו פונמות בוחרים במקומות שבהן הכתיב יכול להתפרש ביותר מדרך אחת? האם לשאלות אלה תשובות שונות בשפות ששיטות כתיבתן שונות מזו של העברית? השוואה לערבית, מחד גיסא, ולאנגלית ולצרפתית כמו גם לרוסית, מאידך גיסא, תאפשר בחינה מקיפה יותר של התופעה, ויש בה כדי לעמוד על מקומה של הכתיבה כגורם פעיל המשפיע על התפתחות הלשון.

ביבליוגרפיה

M. Aronoff, *Word Formation in Generative Grammar*, Cambridge, MIT Press, 1976.

K. Diamond 1994. « L'oralisation des sigles en anglais », *Linx* 30, pp. 109-132.

בתייה סרוסי, אוניברסיטת תל-אביב ומכללת לוינסקי לחינוך השפעת השכיחות ושלמות השורש על שיפוטי קשרים בין מילים בהיבט התפתחותי

הרצאה זו מתארת תוצאות של מבדק אחד מתוך סוללה של מבדקים כתובים, שנועדו לבדוק קשרי גומלין בין צורה למשמעות במילון המנטאלי של דוברי עברית במבט התפתחותי. מטרתו של מבדק זה הייתה לבדוק את השפעת שלושה משתנים בלתי תלויים על שיפוטי קשרים בין מילים: שכיחות המילים, שלמות השורש של המילים וגיל הנבדקים. לשם כך נבחרו 40 מילים, מחציתן שכיחות (למשל, חֻבְּרָת) ומחציתן לא שכיחות (למשל, מְחַבֵּר), חלקן בנויות משורשים שלמים והשאר משורשים "עלולים" (שורצולד, 2002), שורשים לא מלאים מגזרות חסרות; ואילו גורם הגיל נבדק בהשוואת תשובותיהם של תלמידי כיתה ו', כיתה י' וסטודנטים בגילאי 20-30. לכל מילה במבדק זה הוצמדו ארבע מילים הקשורות אליה בארבעה סוגי קשרים. לדוגמה, מילת המטרה חֻבְּרָת הוצגה לנבדקים בצמוד לארבע המילים הבאות: מְחַבֵּרָת (קשר שורש ומשמעות למילת המטרה), חֻבְּרָת (קשר שורש למילת המטרה), פְּנֵקָס (קשר משמעות למילת המטרה), וּבְּרָת (קשר פונולוגי של חריזה למילת המטרה).

תשעים נבדקים בשלוש קבוצות הגיל השתתפו במבדק זה, שלושים בכל אחת מהן. מילות המטרה וכן המילים הקשורות אליהן נכתבו בכתב מנוקד תקני. סדר הגשת מילות המטרה וכן סידורן הגראפי של המילים הקשורות היה אקראי. ההוראה שניתנה לנבדקים הייתה לבחור את המילה הקשורה ביותר, לדעתם, למילת המטרה ולסמנה.

התוצאות הראו הבדלים מובהקים בין שלוש קבוצות הגיל השונות בבחירת המילים הקשורות למילות המטרה; המבוגרים נטו יותר לבחור מילים הקשורות בקשר משמעות למילת המטרה (כמו פְּנֵקָס עבור מְחַבֵּרָת). תלמידי כיתה ו', לעומת זאת, השתמשו יותר מקבוצות הגיל האחרות באופציה של בחירת מילים שהן בעלות קשרי שורש בלבד למילת המטרה (כמו חֻבְּרָת עבור מְחַבֵּרָת). הבדל מובהק נוסף נמצא בין התפלגויות הקשרים למילים משורשים שלמים לעומת מילים משורשים עלולים או חסרים; יותר קשרי חריזה, למשל, נבחרו למילים משורשים עלולים לעומת מילים משורשים שלמים, ולמילים שכיחות משורשים שלמים נבחרו יותר קשרי שורש ומשמעות מאשר למילים שכיחות משורשים עלולים. ממצא זה מעיד על ההבדל בין ייצוג השורש התלת-עיצורי הקנוני לבין ייצוג שורשים חסרים או נחים (Berman, 2003; Ravid, 2003) במילון המנטאלי של דוברי עברית. אחת מהנחות המחקר הייתה שהדוברים יטו להשתמש יותר באופציה של קשרי שורש למילים לא שכיחות. הנחה זו אומתה, שכן לכ- 13% מהמילים הלא שכיחות נבחרו קשרי שורש, לעומת לכ- 4% בלבד מהמילים השכיחות. בדיקה מדוקדקת יותר של התוצאות הניבה עוד אינטראקציות מעניינות בין המשתנים השונים. בהרצאה תוצגנה גם תוצאות של מבדק נוסף, שבו נתבקשו הנבדקים לדרג את הקשרים בין מילים, מבדק הדומה במשתנים אך שונה בשיטה ובהנחות לנבדקים. לתוצאות שנתקבלו משתי דרכי בדיקה אלו של המושג "קשר בין מילים" השלכות פסיכולינגוויסטיות ובלשניות מעניינות באשר לאופיו של המילון המנטאלי של דוברי עברית במבט התפתחותי.

- שורצולד (רודריג) א' (2002) פרקים במורפולוגיה עברית. תל-אביב : האוניברסיטה הפתוחה.
- Berman, R.A. (2003) Children's lexical innovations: developmental perspectives on Hebrew verb-structure. In: J. Shimron (Ed.) *Language Processing and Language Acquisition in a Root-Based Morphology*. Amsterdam: John Benjamins, 243-291.
- Ravid, D. (2003) A developmental perspective on root perception in Hebrew and Palestinian Arabic. In: J. Shimron (Ed.) *Language Processing and Language Acquisition in a Root-Based Morphology*. Amsterdam: John Benjamins, 293- 319.

דורית רביד ואביטל ברוקמן-בראון, אוניברסיטת תל אביב מבט פסיכולינגוויסטי-התפתחותי על ההבטים הסמנטיים של הסמיכות הדבוקה

הסמיכות הדבוקה (למשל, **ספרי בישול**) היא אחד הרכיבים השמניים המרכזיים בדקדוק ובמילון של העברית החדשה, שכן זהו אמצעי חשוב ונפוץ להבעת תת-קטגוריזציה מורכבת – בדוגמא שלפנינו, ביטוי שמני המביע **ספרים** שנועדו לסייע **בבישול**. אחוז גבוה מן השמות הן בטקסטים נרטיביים והן בטקסטים אקספוזיטוריים הם במבני סמיכות המביעים תת-קטגוריזציה מורכבת (רביד וזילברבוך, 2001). למרות תפוצתם הרבה בלשון המבוגרים, מבני הסמיכות אינם בגדר רכישה מוקדמת, והם מופיעים בקרב דוברי עברית רק לקראת גיל 4 (Berman, 2009). מעבר לסיבות טיפולוגיות (הבעת מושג באמצעות שתי מילים ולא באמצעות מבני מורפולוגיה גוזרת), לסמיכות הבטים צורניים המעכבים את רכישתה – שינויי הבסיס החלים לעתים קרובות בנסמך (**סירה** – **סירת מפרש**, **ספרים** – **ספרי בישול**), המתקשרים לשינויים החלים בשמות עבריים בנטייה ובגזירה (Ravid, 2006). תקציר זה מציג מחקר פסיכולינגוויסטי התפתחותי חדש הבוחן בצורה שיטתית הבטים **סמנטיים** של הקשרים שבין הנסמך לסומך במבני סמיכות דבוקה. בהכללה גדולה ניתן לומר, ששני סוגי קשרים עיקריים מתקיימים במבני סמיכות: יחסי היפונים (סוג של), שבהם הסמיכות כולה מציינת סוג של הקטגוריה של הנסמך (**סירת מפרש** היא סוג של **סירה**; **ספרי בישול** הם סוג של **ספרים**); ויחסי גניטיב, שבהם הנסמך שייך לסומך (**חולצת המפקד**, **מכונית סבתא**). השערת המחקר הייתה, שמבני הסמיכות שיופיעו בקרב ילדים יביעו כמעט אך ורק יחסי היפונים, שכן שייכות תובע על ידם מגיל צעיר בסמיכות הפרודה (**החולצה של המפקד**, **המכונית של סבתא**); ועוד שיערנו שעם הגיל ושנות הלימוד יופיעו יחסי סמנטיקה נוספים במבני הסמיכות, כמו יחסי חלק ושלם (**גלגלי המכונית**) ויחסי שייכות.

לבדיקת השערותינו בחנו 144 נבדקים דוברי עברית ילידיים מרקע ס"א בינוני-גבוה מתשע קבוצות גיל (16 בכל קבוצה, ילדי גן טרום חובה, גן חובה, תלמידי כיתה א', ב', ד', ו', ח', י' ומבוגרים) בסדרת מבדקי סמיכות. תשעת המבדקים חשפו את ידע הנבדקים על מבני הסמיכות בדרכי אליסיטציה שונות ושפכו אור על הבטים שונים של מבנים אלה. המבדקים כללו שיום מתמונות ומהגדרות עם נסמכים מסוגים שונים, חזרה על משפטים עם מבני סמיכות, שיפוט ופירוש של מבני סמיכות, שחבור מבני סמיכות ושחזור סיפור המכיל מבני סמיכות. הממצא המרכזי ממבדקים אלה הראה, כי המסלול ההתפתחותי של מבני הסמיכות מושפע בצורה ניכרת מן היחסים הסמנטיים שבין רכיבי הסמיכות, וכי משמעות השייכות אמנם נרכשת מאוחר יותר מן ההיפונים, כפי ששיערונו. המבנים והפונקציות הבסיסיים של הסמיכות נרכשים עד כיתה ב', הבטים מורכבים יותר מתעכבים עד כיתה ד', ואילו הבטים נוספים ממשיכים להתפתח על גילאי בגרות. מלבד היחסים הסמנטיים משפיעים על הרכישה גם שכיחות המבנה ומוכרותו, דרגת המילון שלו, וכן דרגת המופשטות של הנסמך (מוחשי לעומת שם פעולה). מעניינת במיוחד הייתה הדחייה הכמעט מוחלטת של בני נוער ומבוגרים דוברי עברית את הבעת השייכות במבני סמיכות דבוקה שסומכם הוא שם פרטי, כמו **עניבת יוסי**. בהרצאה נדון בהשלכות של מחקר זה על התפתחות המילון המנטאלי בקרב דוברי עברית.

מראי מקום

רביד, ד' ושי' זילברבוך. 2001. מבנים שמניים מורכבים בטקסטים אנציקלופדיים : הבטים בלשניים והתפתחותיים. בתוך א'ר' שורצולד ור' ניר (עורכים) **ספר בן ציון פישלר : מחקרים בלשון**

העברית ובהוראתה. תל אביב: רכס, 245-263.

Berman , R.A. 2009. Acquisition of compound constructions. In R. Lieber & P. Stekauer, (eds.) *Handbook of Compounding*. NY: Oxford University Press, 298-322.

Ravid, D. 2006. Word-level morphology: A psycholinguistic perspective on linear formation in Hebrew nominals. *Morphology*, 16, 127-148.

שאלת המחקר: מהם האמצעים הרטוריים, הפואטיים, הסוגתיים וההיצגיים המעצימים את המקאברי – המחריד, המבעית, השייך למוות - בטקסט בכלל ובטקסט זעיר בפרט. **מטרת ההרצאה** להוכיח שלסוגה ולהיצג, לא פחות מאשר לאמצעים הרטוריים, מקום מרכזי בין התחבולות הספרותית של הכותב; ושהוצאת טקסט שימושי בעל היצג מסוים (כגון מסמך, טופס, מודעה) מהקשרם הטבעי, השימושי, והעברתם להקשר חדש, מעצימה את המסר המקאברי. הכותב יוצק לתוך תבנית מוכרת תוכן חדש, תמים לכאורה, ולרוב התוצאה המתקבלת אינה רק מפתיעה, זרה ומוזרה, אלא בעיקר **מבעיתה**.

רקע תאורטי: ההרצאה תסתמך על הגדרת המקאברי ומרחב תפוצתו; על המאפיינים של טקסט שימושי וטקסט זעיר (ניר, תשנ"ב); היא תציג דרך שבה שילוב בין סוגות ובין היצגים יוצר במכוון אצל הקורא הדהוד למבנה שגור, רוטיני (בלום-קולקה, 2005) ותדגיש את ההיבט הבין-טקסטואלי (קריסטבה, 1986) שייחודו בטקסט המקאברי הוא הפער בין ההיצג ובין התוכן. כן היא תביא בחשבון שימוש בסוגה במרחב מסוים והתקתה למרחב שונה, כמו התקה של מודעת אבל לכתב-עת של שירה.

דרך המחקר: לצורך אפיון האמצעים המעצימים את הטקסט וניתוחם ייבחרו כ-15 טקסטים הנראים מקאבריים שבתשתיתם סוגות שימושיות, בעיקר בעלי תבניות של סוגים שונים של מסמכים, שנוצק לתוכם תוכן בלתי מצופה.

ההדגמה תכלול טקסטים כגון מודעה-שיר לחיפוש קרובים על ארון חשמל ברחוב, טופס, רשימת הוראות ועוד. כן תיערך השוואה ביניהם ובין טקסטים שעל אף היותם מקאבריים לכאורה, הם מעלים חיוך ואינם נכללים בגדר המקאברי.

כל אחד מהטקסטים ייבחן אל מול מאפייניהם של הסוגה וההיצג העומדים בתשתיתם בהקשר הרגיל, לדוגמה: שם של שבוי המופיע כשם של רחוב לעומת שם רחוב רגיל (רחוב ביאליק, למשל). על ידי ההעמדה של שני הטקסטים הזעירים זה לעומת זה יובלט האופן שבו הכותב מעבד בטקסט החדש את התוכן החדש הקשור לרוב למוות, למחלות, למלחמות (מקאבר). באמצעות ניתוח ה"דיאלוג" בין שני הטקסטים יובהר כי הכוונה לזעזע את הקורא מועצמת כתוצאה מהמגע ביניהם.

ביבליוגרפיה

S. Blum-Kulka (2005), "Rethinking Genre: discursive events as a (2005) social interactional phenomenon", K.L. Fitch, & R.E. Sanders (eds.) *Language and Social Interaction*, N.J London: Lawrence Erlbaum, pp. 275-301

ניר ר' (תשס"ו), הטקסט הזעיר, **איגרת מידע** נ"ב, ירושלים, עמ' 6-17.

J. Kristeva (1986), "Word Dialog and Novel" (trans. A. Jardine, T. (1986) Gora & L.S.Roudiez), T. Moi. (ed.), *The Kristeva Reader*, New York: Columbia University Press, pp. 34-61